

RAZRJEŠENJE KOLONATSKIH ODNOSA U AGRARU DALMACIJE (1945—1948)

Marijan Matićka

I

Agrarna problematika u Dalmaciji neposredno poslije završetka narodno-oslobodilačkog rata 1945. godine bila je prilično složena.¹ Dalmacija je bila agrarno prenapučena, tj. na brojnim sitnim posjedima s razmjerno malo obradivog zemljišta živjelo je mnogo ljudi. Tako je npr. na području Splita na 100 ha obradive površine dolazilo 323 poljoprivredna stanovnika, Metkovića 296, Sibenika 240, što je uglavnom bilo znatno više nego u ostalim dijelovima Hrvatske.² Po nekim procjenama bilo je u Dalmaciji odmah nakon oslobođenja oko 92.000 obitelji koje su se bavile poljoprivredom odnosno 543.000 osoba koje su imale status poljoprivrednika. Ukupna obradiva površina iznosila je 223.000 ha pa je prosječno na jednu obitelj dolazilo 2,4 ha obradive zemlje, odnosno 0,4 ha obradive zemlje po osobi.³ Dakako, stvarne prilike znatno su se razlikovale od prosječnih i većina seljačkih obitelji živjela je na gospodarstvima manjim od 2 ha veličine. Takva gospodarstva mogla su izdržavati vlasnike i njihove obitelji samo u slučajevima veoma intenzivne poljoprivredne proizvodnje i ostvarivanja dodatnih prihoda.

Agrarne odnose u Dalmaciji obilježavalo je neposredno poslije završetka narodnooslobodilačkog rata i postojanje raznih specijalnih oblika vlasničkih odnosa koji su korijenili iz feudalnog pa i ranijih razdoblja. Koloni ili težaci, liveli i »kmetovi« obradivali su zemlju i preuzimali različite, uglavnom napoličarske, obaveze prema vlasnicima zemlje. Najčešće, ti su odnosi bili ugovoreni dugoročno, pa i nasljedno.⁴

Propisi o agrarnoj reformi u Kraljevini Jugoslaviji, napose, Zakon o likvidaciji agrarnih odnosa na području Dalmacije donesen 19. listopada 1930.

¹ Usp. Marijan Matićka, Agrarno pitanje u Dalmaciji nakon oslobođenja, Pogledi (Split), 3—4/1986.

² Rudolf Bičanić, Agrarna prenapučenost, Zagreb 1940, 7.

³ Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske, kut. 2, III/1. Oblasni komitet Komunističke partije Hrvatske za Dalmaciju Centralnom komitetu KPH, 13. VII 1945.

⁴ Usp. Milivoj Erić, Agrarna reforma u Jugoslaviji 1918—1941, Sarajevo 1958; Franko Mirošević, Položaj dalmatinskog težaka i njegova borba za zemlju od 1919. do 1929, Radovi (Zavod za hrvatsku povijest), 20/1987.

godine, predviđali su ukidanje takvih odnosa nastalih do 1900. godine. Međutim, do 1941. godine bilo je od oko 130.000 riješeno 85.000 kolonatskih odnosa.⁵ Dio je dakle i dalje ostao neriješen kao i svi zemljišni odnosi takve vrste nastali poslije 1900. godine. Valjalo ih je razriješiti nakon oslobođenja 1945. godine.

II

Promjene u agrarnim odnosima, osobito u posjedovnim odnosima, tj. provođenje agrarne reforme i kolonizacije bilo je u Jugoslaviji veoma intenzivno od jeseni 1945. do kraja 1948. godine.⁶ Bilo je to doba opustošenih i spaljenih sela, kuća i polja, razorenih tvornica i radionica, uništenih komunikacija, velikih teškoća u prehrani stanovništva, borbe protiv otvorenih i prikrivenih snaga kontrarevolucije, napora za međunarodno priznanje i afirmiranje narodnooslobodilačkom borbom postignutih društvenih promjena. To je, također, bilo vrijeme velike političke i radne mobilizacije stanovništva pod vodstvom Komunističke partije Jugoslavije, organizacijskog širenja i zakonodavnog utemeljenja nove, u revoluciji stvorene, narodne vlasti⁷

Promjene posjedovnih odnosa u Dalmaciji događale su se u takvim općim okolnostima i prilikama, a obilježavalo ih je nekoliko međusobno povezanih i uzajamno uvjetovanih procesa. Naime, u vrlo kratkom vremenskom razdoblju bilo je organizirano preseljenje dalmatinskih seljačkih obitelji u Vojvodinu, zatim u Slavoniju, provođena je agrarna reforma, tj. preraspodjeljivala se zemlja oduzeta od veleposjeda, crkve i uopće iznad određenog maksimuma, a ukinuti su i svi specijalni vlasnički odnosi, dakle kolonatski i njima slični odnosi koji su još postojali u agraru Dalmacije. Određivali su to Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji, Zakon o provođenju agrarne reforme i kolonizacije na području Federalne Hrvatske te Zakon o ukidanju agrarnih odnosa feudalnog karaktera u Dalmaciji i Hrvatskom primorju.⁸

Ovom prilikom težište je na opisu promjena koje je u zemljovlasničkim odnosima Dalmacije izazvalo provođenje Zakona o ukidanju agrarnih odnosa feudalnog karaktera.

⁵ Vladimir Stipetić, Agrarna reforma i kolonizacija u FNRJ godine 1945—1948, Rad JAZU, knj. 300, Zagreb 1954, 450.

⁶ O agrarnoj reformi i kolonizaciji u Jugoslaviji odnosno u Hrvatskoj, vidi: V. Stipetić, n. dj.; Nikola L. Gaćeša, Agrarna reforma i kolonizacija u Jugoslaviji 1945—1948, Novi Sad 1984; Slavko Juriša, Agrarna politika i seljačko pitanje u Hrvatskoj 1945—1953, Disertacija, Zagreb 1978. i M. Maticka, Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945—1948. godine, Disertacija, Zagreb 1987.

⁷ Usp. Dušan Bilandžić, Historija SFRJ, Zagreb 1985; Branko Petranović, Istorija Jugoslavije 1918—1978, Beograd 1980. Za prilike u Dalmaciji npr. Vladimir Sabolić, Osnovna pitanja djelovanja Komunističke partije Hrvatske u Dalmaciji 1945. godine, Oslobođenje Hrvatske, Zbornik, Zagreb 1986.

⁸ Zakoni su objavljeni: »Službeni list DFJ«, 64/ 28. VIII 1945; »Narodne novine«, 80/ 28. XI 1945. i »Narodne novine«, 138/ 22. XI 1946. Iako Zakon govori o ukidanju agrarnih odnosa feudalnog karaktera čini se da je ispravnije, s obzirom na suštinu tih odnosa i različitost modaliteta u kojima su bili ostvarivani, nazivati ih skupno specijalnim vlasničkim odnosima. (Usp. i V. Stipetić, n. dj., 450), No, budući da se u ovom radu uglavnom objašnjava Zakon i njegova provedba najčešće je ipak zadržana naznaka o ukidanju agrarnih odnosa feudalnog karaktera.

III

Zakon o ukidanju ugrarnih odnosa feudalnog karaktera u Dalmaciji i Hrvatskom primorju ukinuo je sve agrarne odnose tzv. feudalnog obilježja i odredio da zemlja prelazi u slobodno vlasništvo obrađivača.⁹ Utvrđeno je da se agrarnim odnosima feudalnog karaktera smatraju liveli, feudalni, kmetski, emfiteutični, kolonatski, težački i svi ostali trajni agrarni odnosi bez obzira na naziv, kod kojih vlasnik nije obrađivao zemlju već ju je davao pod raznim uvjetima drugima na obrađivanje. Smatralo se da postoji trajni odnos obađivanja i tada kad je zemlja davana u najam iz godine u godinu ako je obrađivač zemlju priveo poljoprivrednim kulturama. Pod udar Zakona došle su i livade te pašnjaci koje su bile date na uživanje prilikom zasnivanja navedenih odnosa pod uvjetom da su s posjedom obrađivača činile jednu gospodarsku cjelinu. Zemlja je prelazila u vlasništvo obrađivača slobodna od dugova dotadašnjeg vlasnika te sa svim gospodarskim zgradama i stablima. Neplaćene dohotke vlasnicima obrađivači više nisu bili dužni nadoknaditi. Vlasnici nisu dobivali nikakvu odštetu za oduzeto vlasništvo. Utvrđeno je da promjene u vlasništvu po ovom Zakonu imaju retroaktivno djelovanje, tj. da su nastupile prije stupanja na snagu saveznog Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji, dakle prije 28. kolovoza 1945. godine.

U provođenju Zakona o ukidanju agrarnih odnosa feudalnog karaktera razvila se velika aktivnost. Nosioći te aktivnosti bile su u Dalmaciji kotarske komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju koje su postojale u svakom kotaru, tj. Benkovcu, Braću, Drnišu, Dubrovniku, Hvaru, Imotskom, Kninu, Korčuli, Makarskoj, Metkoviću, Sinju, Splitu, Šibeniku, Visu i Zadru te Oblasna komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju u Splitu. Angažirali su se i aktivisti Narodne fronte i Komunističke partije.

Oblasna komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju donijela je i posebna uputstva o provođenju Zakona. Cilj im je bio ostvarenje jednoobraznosti prilikom donošenja odluka na terenu. Uputstvima je napose utvrđeno da se obrađivačima mogu smatrati samo osobe koje su po glavnom zanimanju zemljoradnici. Samo takve osobe mogle su dobiti zemlju u vlasništvo. Ako obrađivač nije bio po glavnom zanimanju zemljoradnik, zemlja se oduzimala u korist zemljišnog fonda agrarne reforme i bila je namijenjena za raspodjelu mjesnim agrarnim interesentima po odredbama Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji. U slučaju kada su dvije osobe polagale pravo na istu zemlju, prednost je dobivala ona koja se nalazila u ekonomski slabijem položaju. Zemlja je dodijeljivana cijeloj obitelji, a ne pojedincu. Naglašeno je da onome kome pripadne zemlja, pripadaju i odgovarajuća stabla. Bilo je to posebno važno s obzirom na značenje maslinarstva u poljoprivrednoj proizvodnji Dalmacije i s obzirom na činjenicu što je prilično agrarnih odnosa tzv. feudalnog karaktera bilo zasnovano na gajenju maslina. Smatralo se zatim da postoji odnos tzv. feudalnog karaktera ako je zasnovan prije 19. listopada 1930. godine, a za agrarne odnose nastale poslije tog datuma obrađivači su morali dokazivati trajnost ili su morali dokazati da su zemlju priveli poljo-

⁹ Zakon je donio Prezidium Sabora Narodne Republike Hrvatske 20. studenoga 1946. godine. Često se navodi samo kao Zakon od 20. XI 1946. Objavljen je prvi puta u »Narodnim novinama«, 138/ 22. XI 1946. Poslije donošenja Ustava NR Hrvatske ponovo je prihvaćen u istom obliku i objavljen u »Narodnim novinama«, 111/ 17. XII 1947.

privrednim kulturama. Nije se smatrao agrarnim odnosom tzv. feudalnog karaktera onaj koji je nastao zato što je obitelj zemljoradnika, zbog pomanjkanja radne snage u toku jednog naraštaja bila prisiljena davati zemlju u najam. Promjene koje su nastale kao posljedica djelovanja okupatora u vremenu poslije 6. travnja 1941. godine nisu priznavane. Obrađivačima koji su, primjenom Zakona od 19. listopada 1930, prisilno bilo uklonjeni sa zemlje priznato je pravo na zemlju.¹⁰

Uputstvo Oblasne komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju predviđalo je realizaciju Zakona o ukidanju agrarnih odnosa feudalnog karaktera u četiri etape. U prvoj etapi težište je trebalo da bude na upoznavanju naroda, osobito zemljoradnika s odredbama Zakona i na administrativnim pripremama za njegovo provođenje. U drugoj etapi pristupilo bi se prikupljanju izjava obrađivača te neophodnih podataka o vlasnicima zemlje i obrađivačima. Treća etapa bila je predviđena za javne rasprave o promjenama u zemljovlasničkim odnosima, a četvrta za uređenje zemljišnoknjižnih poslova.¹¹

Ukupno je prikupljeno 62.714 izjava za razrješenje agrarnih odnosa tzv. feudalnog karaktera.¹² Znatan dio (25.831) pripadao je onoj grupi koja je trebala da bude riješena još po odredbama Zakona o likvidaciji agrarnih odnosa na području Dalmacije od 19. listopada 1930. godine. Radilo se, dakle, o agrarnim odnosima koji su nastali do 1900. godine. Novih je izjava bilo 33.294, a postupaka koji su provedeni po službenoj dužnosti 3 589. Površina zemlje na koju su se izjave odnosile iznosila je 25.342 ha, a u vlasništvu su je imale 15.272 osobe. Ukupno je bilo 37.011 obitelji sa 170.210 članova koje su status obrađivača i najmnika na tuđoj zemlji nastojale zamijeniti za status vlasnika zemlje. Velika većina izjava o postojanju agrarnih odnosa tzv. feudalnog karaktera potjecala je s obalnog i otočnog dijela Dalmacije. Tako ih je razmjerno mnogo bilo iz kotara Benkovac, Brač, Dubrovnik, Hvar, Korčula, Split, Šibenik, Vis i Zadar. Na kontinentalni dio Dalmacije odnosio se znatno manji broj izjava.

Ostvarenju odredaba Zakona o ukidanju agrarnih odnosa feudalnog karaktera pristupilo se radikalno. Na konferenciji delegata kotarskih komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju na području Oblasnog narodnog odbora za Dalmaciju održanoj 18. i 19. prosinca 1946. godine u Splitu, načelnik Odjela za agrarnu reformu i kolonizaciju Ministarstva poljoprivrede i šumarstva NR Hrvatske, u povodu Zakona, među ostalim je rekao: »Ovaj Zakon o ukidanju agrarnih odnosa nije donijela buržujska vlast, nego je ovaj Zakon donijela revolucionarna vlast, a to znači, primjena mora biti revolucionarna. Drugovi, mi s time oštro prekidamo, mi oštro kidamo sa starim ostacima i u tome oštrome prekidu nemamo nikakvih obzira prema nosiocima starih povlastica i njenim ostacima. Zato će biti oštećenih, ali onaj koji obrađuje zemlju, njegova je zemlja i ne smije biti oštećen.«¹³

¹⁰ Arhiv Hrvatske (dalje: AH), Ostavština dr. Zdravka Šantića, kut. 5, Uputstva za primjenu Zakona od 20. XI 1946, Split, 30. XII 1946.

¹¹ Isto.

¹² Brojčani podaci u ovom dijelu teksta kao i u tabelama u Dodatku preuzeti su iz završnih izvještaja kotarskih komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju s područja Dalmacije te Oblasne komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju Dalmacije sa sjedištem u Splitu. Vidi: AH, Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva NR Hrvatske (dalje: MPŠ), svež. 150.

¹³ AH, MPŠ, svež. 195.

Zakon i akcije oko njegova provođenja dobile su značajan publicitet u štampi, napose u »Slobodnoj Dalmaciji«. ¹⁴ Služilo je to za mobilizaciju narodnih masa, naročito obrađivača zemlje u postavljanju zahtjeva za zemlju i, ispodobno, kao dokaz uspješnosti djelovanja nove narodne vlasti.

U toku realizacije odredaba Zakona o ukidanju agrarnih odnosa feudalnog karaktera održano je u Dalmaciji mnogo javnih rasprava o pojedinim zemljištima. Poslije njih donesene su odluke o mijenjanju zemljevlasničkih odnosa. Prva rasprava održana je u Pakoštanima 25. veljače 1947. godine. ¹⁵ Ukupno je održano 61.643 rasprave. Zemlja je dodijeljena 29.648 obitelji obrađivača različitog statusa sa 130.639 članova. U novo vlasništvo prešlo je 19.363 ha zemlje. To je bilo 76,4⁰% od količine zemlje obuhvaćene raspravama. Bilo je to relativno malo zemlje, ali značenje te količine zemlje valja ocjenjivati u odnosu na ukupnu količinu obradivog zemljišta koje je bilo na raspolaganju. Tada ta količina zemlje ima određenu težinu. Osim toga, znatan dio tog zemljišta pripadao je vrstama tla koje zahtijevaju intenzivnu obradu i koje su uglavnom visokoproduktivne. Doduše, apsolutno najveća površina pripadala je pašnjacima (5 486 ha ili 28,3⁰%), ali uočljive su i površine oranica (4 280 ha ili 22,2⁰%), i, naročito, vinograda (4 109 ha ili 22,1⁰%). Značajnije su bili zastupljeni vrtovi i voćnjaci (2 514 ha ili 13,0⁰%) te šume (2 446 ha ili 12,6⁰%).

IV

Razrješenje specijalnih agrarnih odnosa, najčešće kolonatskih, a koje je zakonodavac nazvao agrarnim odnosima feudalnog karaktera, bilo je u Dalmaciji nakon oslobođenja 1945. godine brzo i radikalno. Problemi zemljišnih odnosa kojih je rješavanje započeto odmah poslije stvaranja zajedničke jugoslavenske države 1918. godine, ali koji nisu razriješeni sve do 1941. godine, okončani su u razdoblju od 1946. do 1948. godine. Obradivači zemlje postali su i njezini vlasnici. To je unijelo prilične promjene u položaj seljačkih i ostalih obitelji u Dalmaciji, uopće u društvenu sliku Dalmacije. Stvorene su mogućnosti za novu, drugačiju organizaciju poljoprivredne proizvodnje, njezino unapređenje. Doduše, ekonomski pokazatelji i rezultati nisu uvijek i odmah bili povoljniji. Napuštanje kolonističkih i ostalih specijalnih oblika agrarnih odnosa pridonosilo je i mijenjanju društvene svijesti većeg broja ljudi. U razdoblju revolucionarnog zanosa neposredno poslije završetka narodnooslobodilačkog rata, razrješenje kolonatskih odnosa značilo je još veće jačanje samosvijesti dotada potisnutih društvenih grupa i slojeva. Izvršena je i značajna politička mobilizacija zemljoradničkog stanovništva i dobivena je podrška za društvene preobrazbe. Provedba Zakona o ukidanju agrarnih odnosa feudalnog karaktera, kada se promatra u cjelini, imala je dakle važno ekonomsko, socijalno i političko djelovanje. Uklapala se u promjene u agrarnim odnosima i činila je sastavni dio značajnih društvenih mijenja koje su se događale neposredno poslije oslobođenja u Jugoslaviji.

¹⁴ Npr. »Slobodna Dalmacija« 21. XII 1946. (Novi agrarni zakon ukinuo je kmetstvo u Dalmaciji), 5. II 1947. (Upoznavanje splitskih težaka s novim zakonom za agrarnu reformu), 20. IV 1947. (Dosadašnji rad na ukidanju feudalnih odnosa u Dalmaciji).

¹⁵ »Slobodna Dalmacija« 16. V 1947. (Preko 45.000 seljaka Dalmacije dobiva svoju zemlju)

DODATAK: Tabelarni pregledi I—IV

I. Pregled osnovnih podataka o razrješenju agrarnih odnosa tzv. feudalnog karaktera u Dalmaciji (1945—1948)

Broj izjava po Zakonu od 19. X 1930.		25.831
Broj izjava po Zakonu od 20. XI 1946.		33.294
Broj izjava i prijava »ureda radi«		3.589
Ukupno		62.714
Broj prijavljenih obrađivača	— obitelji	37.011
	— članova	170.210
Broj vlasnika za čije je posjede izjava podnijeta		15.272
Broj održanih rasprava		61.643
Površina zemlje obuhvaćena raspravama (ha)		25.342
Broj nadijeljenih	— obitelji	29.648
	— članova	130.639
Broj ekspropriranih vlasnika		11.378
Površina zemlje (ha) dodijeljene obrađivačima		19.363
Udio (0/0) dodijeljene zemlje u zemlji obuhvaćenoj raspravama		76

II. Površina zemlje za koju su podnijete izjave i koja je dodijeljena obrađivačima po vrstama zemljišta

Vrsta zemljišta	Podnijeto izjava za	Dodijeljeno obrađivačima
	ha	
Oranice	5.450	4.280
Vrtovi i voćnjaci	3.062	2.514
Vinogradi	4.608	4.109
Livade	729	330
Pašnjaci	8.112	5.486
Šume	3.134	2.446
Trstici i močvare	—	—
Ribnjaci	—	—
Neplodno	247	198
Ukupno	25.342	19.363

III. Površina zemlje za koju su podnijete izjave po kotarima i po vrstama zemljišta

Kotar	Oranice	Vrtovi i voćnjaci	Vinogradi	Livade	Pašnjaci	Šume	Neplo-dno	Ukupno
ha								
Benkovac	940	6	217	39	38	1	5	1 246
Brač	233	1 300	850	—	2 352	210	—	4 945
Drniš	265	2	27	1	7	—	—	302
Dubrovnik	192	471	78	—	2 953	951	13	4 658
Hvar	142	279	326	—	595	513	29	1 884
Imotski	209	2	16	4	16	29	1	277
Knin	134	—	11	13	7	2	—	167
Korčula	254	362	381	54	442	918	—	2 411
Makarska	46	146	145	—	135	47	—	519
Metković	326	10	74	50	10	—	—	470
Sinj	366	1	18	45	30	10	1	471
Split	483	68	612	15	714	38	56	1 986
Šibenik	308	57	523	6	258	—	—	1 152
Vis	15	30	461	33	301	304	142	1 286
Zadar	1 537	328	869	469	254	111	—	3 568
Dalmacija	5 450	3 062	4 608	729	8 112	3 134	247	25 342

IV. Površine zemlje dodijeljene obrađivačima po kotarima i po vrstama zemljišta

Kotar	Oranice	Vrtovi i voćnjaci	Vinogradi	Livade	Pašnjaci	Šume	Neplo-dno	Ukupno
ha								
Benkovac	940	3	214	36	9	—	—	1 202
Brač	200	1 100	849	—	2 148	133	—	4 430
Drniš	180	2	22	1	7	—	—	212
Dubrovnik	120	363	58	—	1 404	835	12	2 792
Hvar	140	239	290	—	548	497	29	1 743
Imotski	52	—	13	2	—	2	—	69
Knin	100	—	4	—	3	1	—	108
Korčula	239	322	363	51	269	679	—	1 923
Makarska	36	129	134	—	72	4	—	375
Metković	248	1	36	—	—	—	—	285
Sinj	148	2	2	1	9	5	—	167
Split	420	57	598	1	438	10	28	1 552
Šibenik	238	37	469	3	207	—	—	954
Vis	11	22	367	25	253	280	129	1 087
Zadar	1 208	237	690	210	119	—	—	2 464
Dalmacija	4 280	2 514	4 109	330	5 486	2 446	198	19 363

R é s u m é

SOLUTION DES RAPPORTS DE COLONAGE DANS LE SYSTÈME AGRAIRE DE LA DALMATIE

Maticka Marijan

La problématique agraire en Dalmatie, immédiatement après la fin de la Guerre de libération nationale en 1945 était assez complexe. Elle était caractérisée par la densité agraire, mais aussi par l'existence de différentes espèces de rapports agraires tirant leurs racines aussi bien de l'époque féodale que des périodes antérieures. Les colons, les fermiers les etc. cultivaient la terre en contractant en général des obligations de métayage par rapport aux propriétaires terriens. Le plus souvent, ces rapports étaient convenus à long terme ou même héréditairement. L'ensemble de ces rapports n'a été résolu que dans la période entre 1945 et 1948, lorsque des lois adéquates ont été promulguées en Yougoslavie et en Croatie.

A la base de l'étude des prescriptions légales, des recherches dans les fonds d'archives correspondants et dans une partie de la presse de cette époque-là et de la littérature consultée, a été faite la reconstruction des changements les plus importants provoqués par l'abolition des rapports agraires spéciaux. La terre a été attribuée à 29 648 familles de cultivateurs-métayers comptant 130 639 membres. Les nouveaux propriétaires avaient acquis 19 363 ha de terre.

Le supplément contient quatre tableaux systématisant les données sur les déclarations relatives à la solution des rapports agraires spéciaux et à la superficie des terres ayant changé de propriétaires. Ces données sont réparties d'après les districts de la Dalmatie et d'après la nature du sol.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 21

ZAGREB

1988.

RADOVI	VOL. 21	str. 1—296	Zagreb 1988.
--------	---------	------------	--------------

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb — Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Cijena ovog broja iznosi 4.000 din

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SR Hrvatske - VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« osloboden je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije SR Hrvatske pod br. UP-547/2 — 84 — 1984.

R A D O V I 2 1

Za izdavača
dr. Nikša Stančić

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

AGIČIĆ DAMIR, prof. Davor

ANTOLJAK dr. STJEPAN, Zajeva 15, Zagreb

BERTOŠA SLAVEN, student, Filozofski fakultet, Zagreb

BUDAK mr. NEVEN, Filozofski fakultet, Zagreb

ČORALIĆ LOVORKA, student Filozofski fakultet, Zagreb

JELIĆ-BUTIĆ dr. FIKRETA, Institut za radnički pokret, Zagreb

JURIŠIĆ mr. IVAN, Zavod za hrvatsku povijest FF, Zagreb

KARAMAN dr. IGOR, Ružmarinka 5, Zagreb

LUČIĆ dr. JOSIP, Zavod za hrvatsku povijest FF, Zagreb

MATICKA dr. MARIJAN, docent Filozofski fakultet, Zagreb

MIJATOVIĆ ANĐELKO, profesor, Susedgrad, Zagreb

MIROŠEVIĆ mr. FRANKO, Zavod za prosvjetno-pedagošku službu Zagreb

OČAK dr. IVAN, Zavod za hrvatsku povijest FF, Zagreb

PAVLIČEVIĆ dr. DRAGUTIN, Zavod za hrvatsku povijest FF, Zagreb

SEKULIĆ ANTE, prof. Zagreb

VRANJEŠ-ŠOLJAN dr. BOŽENA, Zavod za hrvatsku povijest FF, Zagreb

WOJTISKA HENRYH, Varšava, Poljska

ŽIVKOVIĆ dr. PAVAO, Filozofski fakultet, Zadar
